

УДК 343.341

Ю. Г. Гаврилов
*аспірант кафедри кримінального права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету*

ОЗБРОЄНІСТЬ ЯК ОЗНАКА БАНДИ: ДЕЯКІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Основними національними інтересами України є стабільність конституційного ладу, інститутів державної влади, забезпечення миру і національної злагоди, територіальної цілісності, правопорядку і завершення процесу становлення демократичного суспільства. Однак криміналізація суспільних відносин в останні роки, зростання організованої злочинності і збільшення масштабів тероризму утворюють спектр внутрішніх і зовнішніх загроз національній безпеці нашої держави. Найважливішими завданнями в галузі боротьби зі злочинністю на сучасному етапі є виявлення, усунення та попередження причин і умов її виникнення, зокрема і за рахунок створення необхідної для цього правової бази та механізму її застосування.

Одним із найнебезпечніших проявів групової організованої злочинності є бандитизм. Це зумовлено тим, що такий злочин часто поєднаний з іншими тяжкими й особливо тяжкими злочинами, такими як убивство, нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, розбійний напад, вимагання, захоплення заручників тощо. Також бандитизм характеризується різноманітністю злочинних форм і проявів, складністю кваліфікації та доказування різних його аспектів. Але основною ознакою банди, що зумовлює її підвищену суспільну небезпеку, є озброєність – наявність будь-якої вогнепальної або холодної зброї хоча б у одного з учасників цієї злочинної групи за умови, що інші члени угруповання знають про неї та розуміють, що вона може бути застосована під час нападів.

У рамках багатьох теоретико-методологічних досліджень окремі вітчизняні та зарубіжні автори вивчали кримінально-правові і кримінологічні аспекти збройних нападів, зокрема вчинених бандами. Цій проблематиці присвячували свої роботи М.І. Бажанов, О.Ф. Бантишев, В.В. Бедриківський, Ф.Г. Бурчак, Р.Р. Галіакбаров, Н.О. Гуторова, О.М. Джужа, О.С. Ємельянов, С.О. Єфремов, М.І. Загородніков, І.В. Іваненко, М.П. Карпушин, О.О. Кваша, А.П. Козлов, Г.А. Крігер, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, І.І. Радіонов, В.Я. Тацій, П.Ф. Тельнов, А.Н. Трайнін, Р.Л. Чорний, М.О. Шнейдер та інші автори.

У свою чергу, кримінально-правові та криміналістичні проблеми озброєності, зокрема як ознаки

банди, досліджувались П.В. Агаповим, П.Д. Біленчуком, Д.Ю. Гамовим, В.В. Голіною, Д.А. Корецьким, А.В. Кофановим, Б.В. Лизогубом, В.С. Прохоровим, В.А. Ручкіним, І.І. Солодкіним, С.А. Степурою, О.Ф. Сулявою, В.П. Тихим та іншими науковцями.

Наукові дослідження цих авторів, безперечно, мають вагоме науково-теоретичне та практичне значення, але значна кількість досліджень з означеної проблематики проводилась у якісно інших політичних, соціальних та економічних умовах життя суспільства, у зв'язку з чим, на нашу думку, певна низка проблем, зокрема щодо озброєності банди та визначення поняття «зброя», залишились не вирішеними чи мають дискусійний характер.

Нечіткість урегулювання цього питання полягає у тому, що, як правило, банда визнається озброєною у разі наявності в її учасників тільки вогнепальної або холодної зброї, хоча на практиці злочинці часто застосовують такі засоби посягань, які неможливо однозначно визначити як вогнепальну або холодну зброю (наприклад, електрошок), у зв'язку з чим вбачається за необхідне дослідження проблем, пов'язаних з озброєністю як ознакою банди.

Відповідно ст. 257 Кримінального кодексу України (надалі – КК України) бандитизм – це організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі [1]. Бандою визнається озброєна організована група або злочинна організація, яка попередньо створена з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, який потребує ретельної, довготривалої підготовки (п. 17 ППВС України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» № 13 від 23.12.2005 р.) [2].

Тобто, щоб визнаватися бандою, злочинне угруповання повинно мати такі ознаки: 1) озброєність; 2) спеціальна мета створення – вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації, окремих осіб; 3) кількісна ознака (не менше трьох осіб); 4) стійкість.

Озброєність – це обов'язкова ознака банди. Відповідно до п. 18 вказаної вище постанови озбро-

еність такої злочинної групи характеризує ті випадки, коли хоча б один з її учасників має зброю, а інші учасники знають про це і усвідомлюють можливість застосування зброї під час нападів, при цьому не уточнюється, що саме треба розуміти під зброєю у такому разі.

Велика кількість доктринальних тлумачень аналізованого поняття, розбіжність позицій їхніх авторів не дозволяє виробити однакового підходу до зброї як засобу і предмета вчинення злочинів. Але основна проблема полягає у тому, що в кримінальному законі України не існує однозначного тлумачення поняття «зброя». У законодавстві фігурують лише поодинокі ізольовані визначення вогнепальної та холодної зброї.

Так, у згаданій вище ППВС України (п. 20) зазначається, що у випадках, коли для вирішення питання про належність відповідних предметів до зброї, а також питання про їх придатність до використання за цільовим призначенням потрібні спеціальні знання, у справі необхідно призначити експертизу, яку слід проводити у відповідних експертних установах. Треба мати на увазі, що банда може бути озброєна і гладкоствольною зброєю.

Закон України «Про Національну поліцію» № 580-VIII від 2 липня 2015 р. наголошує, що застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу, не визначаючи при цьому навіть поняття такого виду зброї. Водночас у ст. 45 цього нормативного акту докладно розглядаються питання щодо видів і порядку застосування спеціальних засобів, які хоч і мають спеціальне призначення, але не є зброєю. До таких засобів належать кайданки та інші засоби обмеження рухомості; гумові і пластикові кийки; засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії; засоби примусової зупинки транспорту; пристрої, гранати, боеприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень; електрошокові пристрої контактної і контактної-дистанційної дії; спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби; пристрої, гранати і боеприпаси світлозвуквої дії; засоби акустичного і мікрохвильового впливу; водомети; бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби; пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії; засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами; службовий собака; службовий кінь (ст. 46) [3].

У ППВС України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» № 15 (2003 р.) надається більш широке визначення поняттю зброї. У цьому нормативному акті зазначається таке: «при вирішенні питання про кваліфікацію дій службової особи за ч. 2 ст. 365 КК «Перевищення влади або служ-

бових повноважень працівником правоохоронного органу» за ознакою застосування зброї треба враховувати, що нею визнаються предмети, призначені для ураження живої цілі, і що вона може бути як вогнепальною (у тому числі гладкоствольною), так і холодною» (п. 13) [4].

У проекті Закону України «Про зброю» пропонується таке визначення (ст. 1): зброя – це пристрої, прилади і предмети, спеціально виготовлені, конструктивно призначені і технічно придатні для ураження живої або іншої цілі, подачі звукового чи світлового сигналу, які не мають іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення. Крім того, розрізняється:

1) за видом і способом ураження: вогнепальна зброя, стрілецька зброя, нарізна вогнепальна зброя, гладкоствольна вогнепальна зброя, вогнепальна комбінована зброя, пневматична зброя, холодна зброя, бойова ручна стрілецька зброя, газова зброя, несанкціонована зброя;

2) за призначенням: сигнальна зброя, службово-штатна зброя, цивільна зброя, антикварна (історична) зброя, музейна зброя [5]. При цьому застосування усіх указаних видів зброї до людини або іншої живої істоти може спричинити значну шкоду та загрожувати життю і здоров'ю.

У проекті Закону України «Про цивільну зброю та боеприпаси» (ст. 1) сформульовано таке визначення: зброя – це пристрій або предмет, спеціально сконструйований або пристосований для знищення, ураження, ушкодження або заподіяння іншого руйнівного впливу на живі чи іншого роду об'єкти та цілі» [6].

У ППВС України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» № 3 від 26 квітня 2002 р. зазначається, що характерною ознакою зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв та радіоактивних матеріалів є їхнє призначення – ураження живої цілі, знищення чи пошкодження оточуючого середовища. При цьому вони можуть бути як саморобними, так і виготовленими промисловим способом (п. 3) [7]. У свою чергу, до вогнепальної належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї – як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється під час згоряння вибухової речовини, а також – гладкоствольна мисливська зброя (п. 4). Також під вибуховими пристроями розуміються саморобні чи виготовлені промисловим способом виробу одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу створити вражаючі факто-

ри – спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду – шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин (п. 7). До холодної ж зброї зараховують предмети, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, що справляють колючий, колючо-ріжучий, рубаючий, роздроблюючий або ударний ефект (багнет, стилет, ніж, кинджал, арбалет, нунчаку, кастет тощо), конструктивно призначені для ураження живої цілі за допомогою м'язової сили людини або дії механічного пристрою (п. 8).

Поєднавши розрізнену інформацію, що надається у наведених нормативних актах, можна побачити, що зброя має такі ознаки:

- 1) це певний предмет матеріального світу;
- 2) може бути як вогнепальною, так і холодною, зокрема гладкоствольною;
- 3) призначена для ураження живої цілі, знищення чи пошкодження оточуючого середовища;
- 4) за способом виготовлення може бути як виготовленою промисловим способом, так і саморобною, а також переробленою.

Характеризуючи певним чином зброю, визначаючи ті чи інші її ознаки, законодавець не дає чіткого визначення загальному поняттю зброї. Загальне ж поняття зброї як об'єкта правових відносин у науці кримінального права та у криміналістиці формувалося протягом тривалого часу. Цьому питанню приділялася увага як у радянський період, так і у часи незалежності України. Науковці, як правило, визначаючи поняття «зброя», основну увагу спрямовують на її властивості, які торкаються технічних характеристик, призначення, способу виготовлення тощо [8, с. 225]. У найзагальнішому розумінні це поняття розглядалося радше як знаряддя, призначене для нападу і захисту, у військово-технічному сенсі. Під зброєю розумілася загальна назва пристроїв і засобів, що застосовуються для знищення живої сили противника, його техніки і споруд.

У наукових джерелах це поняття тлумачиться по-різному. Так, наприклад, під зброєю розуміється:

- 1) знаряддя, що виготовляється людиною для боротьби із своїми ворогами, людьми чи тваринами;
- 2) будь-який засіб, який пристосований, технічно придатний для нападу чи захисту, а також сукупність таких засобів;
- 3) сукупність засобів ураження, що застосовуються у збройній боротьбі;
- 4) пристрої і предмети, які конструктивно призначені для ураження живої чи іншої цілі, подачі сигналів;

5) технічні засоби, які застосовуються переважно для ведення бойових дій; знаряддя для нападу чи оборони [9, с. 12].

Однак усі наведені поняття характеризують зброю тільки з якогось одного боку, не наділяючи її необхідним комплексом ознак, які б повною мірою відображали призначення зброї, спосіб виготовлення, конструктивні властивості (особливості), що відрізняють її від, наприклад, спеціальних засобів або інших предметів, якими також можна завдати людині або тварині летальних ушкоджень, але які мають інше призначення тощо.

Д.А. Корецький визначає зброю як предмети і механізми, що спеціально призначені для враження живої цілі або мішеней, виготовлені за типом історично напрацьованих зразків, що максимально відповідають задачам «злочинного задуму» та не мають іншого цільового призначення [10, с. 261]. Слід звернути увагу і погодитись з автором, що зброя може бути від самого початку призначена не тільки для враження живої цілі, а й для інших цілей, наприклад, як зазначає науковець, – мішеней. В.М. Плєскачевський під зброєю розуміє матеріальний засіб індивідуального застосування, конструктивно і функціонально призначений для нанесення летальних ушкоджень людині або тварині, а також для спеціального руйнування перешкод [11, с. 18]. Виходячи з тексту ППВС України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» [7], можна погодитись із тим, що за допомогою зброї можна, зокрема, руйнувати певні перешкоди. Не слід такою ознакою наділяти лише вибухові пристрої. Спільним у наведених визначеннях досліджуваного терміна є спеціальна конструктивна призначеність для ураження і знищення цілі.

Поняття зброї, що зазвичай надається криміналістами, обов'язково спирається на визначення її цільового призначення та, як правило, інших ознак не містить. При цьому окремо розглядаються різні види зброї: вогнепальна, холодна, газова та пневматична; боеприпаси; вибухові речовини та пристрої, а також предмети, не призначені для ураження живої цілі.

Під вогнепальною зброєю розуміються спеціально виготовлені пристрої, які конструктивно призначені і придатні для ураження цілі на відстані снарядом, що одержує направлений рух у стволі за рахунок енергії згоряння порохового чи іншого заряду, та які не мають прямого господарсько-побутового, виробничого або спеціального призначення [12, с. 158].

Вогнепальну зброю поділяють на такі види:

- 1) за способом виготовлення: промислового виробництва; кустарного виробництва; саморобна;

перероблена саморобним способом; виготовлена шляхом переробки саморобним способом виробів, що не були вогнепальною зброєю;

2) за призначенням: бойова, мисливська, спортивна;

3) за будовою каналу ствола: нарізна, гладкоствольна, комбінована;

4) за внутрішнім діаметром ствола (калібр). У нарізній зброї калібр вимірюється у міліметрах і відображає відстань між протилежними полями нарізів. Найчастіше бойова зброя має такі калібри: 6,35; 7,62; 7,65; 8; 9; 11,45 мм, спортивна: 5,6 мм. Калібр гладкоствольної зброї визначається кількістю круглих куль, які можуть бути виготовлені з англійського фунта свинцю (453,592 г). Мисливські рушниці мають такі калібри: 12 (відповідає діаметру 18,2 мм), 16 (16,80 мм), 20 (15,70 мм). Калібр зброї наносять на ділянці казенної частини ствола і на дінце гільзи;

5) залежно від будови ударно-спускового механізму: неавтоматична зброя (наприклад, револьвер системи Наган, Сміт-Вессон, Бульдог та ін.), автоматична самозарядна (наприклад, пістолети ТТ, Макарова, Парабеллум та ін.), автоматична самострільна (наприклад, пістолет-кулемет «Скорпіон», автомати ППС, АКМ, АКМС, АК-74 та ін.).

Холодна зброя – це предмети і пристрої, що конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового завдання тяжких (небезпечних для життя у момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких заснована на використанні м'язової сили людини, які не мають прямого виробничого або господарсько-побутового призначення [13, с. 150].

Холодна зброя поділяється на такі види:

1) за способом виготовлення: заводського виготовлення, кустарна, саморобна;

2) за конструкцією і способом нанесення тілесних ушкоджень: зброя безпосередньої дії (клинкова, неклинкова, комбінована), зброя опосередкованої дії (метальна: проста, складна);

3) за принципом дії клинкова холодна зброя поділяється на зброю: рублячої дії (шаблі, шашки), колючої дії (кортики, стилети, багнети, шпаги, рапіри), колючо-рублячої (ятагани, палаші, мечі), колючо-ріжучої дії (кинджали, ножі, ножові багнети).

Неклинкова (ударно-дробильна) холодна зброя – це предмети і пристрої, вражаючим елементом яких є її ударна частина чи частини (кастети, кастені, бойові батоги, ударні персні, булави).

Комбінована холодна зброя – це предмети і пристрої, у яких в одне конструктивне ціле поєднані вражаючі елементи, що характерні для різних типів холодної зброї (наприклад, кастет-ніж).

Метальна холодна зброя – це предмети і пристрої, які призначені для ураження цілі на відстані;

5) за призначенням: бойова, мисливська, спортивна, кримінальна.

Усі наведені види вогнепальної і холодної зброї можуть спричинити смертельне ураження живій істоті.

Отже, завдяки аналізу зазначених нормативних актів, наукових робіт щодо визначення ознак зброї можна зробити висновок, що зброя, зокрема і та, яка використовується бандою під час нападу, повинна мати такі ознаки:

1) це повинен бути засіб (предмет, пристрій, прилад);

2) цей засіб має бути спеціально виготовлений, конструктивно призначений, пристосований, технічно придатний для ураження живої чи іншої цілі, подачі звукового чи світлового сигналу, знищення чи пошкодження оточуючого середовища;

3) виготовляється людиною будь-яким способом (промислове виробництво (заводське), кустарне виробництво, саморобна зброя);

4) не має іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення;

5) зброя може бути як вогнепальною (зокрема, гладкоствольною), так і холодною, незалежно від призначення, конструкції та способу нанесення тілесних ушкоджень.

Література

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page?text=%F1%E0%EC%EE%EF%F0%E0%E2%F1%F2%E2%EE>.
2. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (4-те вид., змін. і доп.). – К. : Скіф, 2009. – 536 с.
3. Про Національну поліцію : Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 40–41. – С. 379.
4. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : постановою Пленуму Верховного Суду України № 15 від 26.12.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03>.
5. Про зброю : модельний закон [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_a16/print1393769721771759.
6. Проект Закону про цивільну зброю і боеприпаси [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52809.
7. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : постановою Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02>.
8. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс : [підруч.] / З.В. Ромовська. – 2ге вид., допов. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – 594 с.

9. Новак Я.В. Сучасний стан та перспективи розвитку криміналістичного дослідження вогнепальної зброї : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Я.В. Новак ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 201 с.

10. Корецкий Д.А. Основы теории и методологии криминологического исследования тяжких преступлений, совершаемых с применением оружия : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Д.А. Корецкий. – М., 1997. – 314 с.

11. Плескачевский В.М. Оружие в криминалистике: Понятие и классификация / В.М. Плескачевский. – М. : НИПКЦ Восход, 1999. – 384 с.

12. Криміналістика : [підруч.] / [В.Ю. Шепітько, В.І. Коновалова, В.А. Журавель та ін] ; за ред. В.Ю. Шепітька. – 5-е вид., перероб. і доп. – Харків : Право, 2011. – 464 с.

13. Пясковський В.В. Криміналістика : [підруч.] / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв. – К. : Центр учб. літ-ри, 2015. – 544 с.

Анотація

Гаврилов Ю. Г. Озброєність як ознака банди: деякі кримінально-правові та криміналістичні проблеми. – Стаття.

Розглянуто наявні у науці кримінального права та у криміналістиці погляди щодо визначення поняття «зброя». Проаналізовано законодавчу базу стосовно цієї проблеми. Досліджено низку кримінально-правових і криміналістичних проблем віднесення певних видів зброї до озброєності банди.

Ключові слова: банда, бандитизм, озброєність, вогнепальна зброя, холодна зброя, бойові припаси, вибухівка.

Аннотация

Гаврилов Ю. Г. Вооруженность как признак банды: некоторые уголовно-правовые и криминалистические проблемы. – Статья.

Рассмотрены существующие в науке уголовного права и в криминалистике взгляды относительно определения понятия «оружие». Проанализирована законодательная база касательно этой проблемы. Исследован ряд уголовно-правовых и криминалистических проблем отнесения определенных видов оружия к вооруженности банды.

Ключевые слова: банда, бандитизм, вооруженность, огнестрельное оружие, холодное оружие, боевые припасы, взрывчатка.

Summary

Havrylov Yu. H. Army as a band sign: some criminal-legal and criminalistic problems. – Article.

Considered exist in the science of criminal law and in criminalities views on the definition of the concept of “weapons”. The legislative base concerning this problem is analyzed. A number of criminally-legal and forensic problems of assigning certain types of weapons to the armed forces of the gang were investigated.

Key words: gang, banditry, weapon, firearms, cold steel, ammuniton, explosives.